

Lucjan Czubieli

Prace konserwatorskie w województwie olsztyńskim w latach 1957-1960

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 450-463

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRÓNIKA NAUKOWA WOJEWÓDZTA OLSZTYŃSKIEGO

LUCJAN CZUBIEL

PRACE KONSERWATORSKIE W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1957 — 1960¹⁾

W związku ze sprawozdaniem za lata 1957 — 1960 informującym o przebiegu prac konserwatorskich na terenie województwa olsztyńskiego nasuwa się konieczność poruszenia kilku zagadnień ogólnych. Myślę tu m.in. o realizacji postulatów konserwatorskich na terenie naszego województwa na tle ogólnopolskiej polityki konserwatorskiej oraz o niewłaściwym często zrozumieniu ze strony wielu instytucji i osób, mogących pomóc w utrzymaniu stanu używalności obiektów wykazujących wartości zabytkowe, ekonomiczne i społeczne. Braki na polu bieżącej konserwacji obiektów zabytkowych, jakie miały miejsce jeszcze w latach 1957 — 1958, przyczyniały się do dalszego niszczenia substancji użytkowej bardziej chyba jeszcze niż rozbiórki.

Kredyty dotychczas uzyskiwane były zbyt szczupłe, aby mogły skutecznie zahamować proces niszczenia. Dewastacji ulegały nie tylko zabytki zrujnowane, lecz często i te, które posiadały użytkownika, a z braku niezbędnych prac konserwatorskich ulegały powolnemu niszczeniu.

Podkreślenia godny jest fakt, iż Rząd Polski Ludowej w pierwszych latach powojennych podjął bezpośrednią akcję ratowania leżących w gruzach skarbów kultury narodowej. Niektóre resorty wyciągnęły stąd błędny wniosek, że za konserwację zabytków odpowiedzialny jest tylko resort kultury. Poczuli się więc całkowicie zwolnione od odpowiedzialności za bieżący i przyszły los obiektów zabytkowych, a w wielu wypadkach będących w ich użytkowaniu. O fakcie tym o tyle wspomnieć należy, gdyż miał on miejsce w okresie sprawozdawczym i na terenie naszego województwa. Niektórzy wręcz uważali, iż zabytki należą do konserwatora i jedynie jego obowiązkiem jest zabezpieczać, konserwować i odbudowywać. Na szczęście to błędne mniemanie ma coraz mniej zwolenników i w latach ostatnich poczucie obowiązku poszczególnych użytkowników wzrosło niewspółmiernie, co jest objawem szczególnie godnym podkreślenia.

Wracając do zagadnień polityki konserwatorskiej, trzeba stwierdzić, że na naszym terenie konserwator realizował do 1959 r. politykę pierwszych lat po wyzwoleniu, polegającą na doraźnym zabezpieczaniu jak największej ilości zabytków, oczywiście brano pod uwagę stopień ich wartości architektoniczno-plastycznej oraz znaczenie historyczne. Pracownicy Oddziału Ochrony i Konserwacji Zabytków przy Wydziale Kultury mając na względzie duży stopień zniszczeń obiektów zabytkowych, jakich dokonała ostatnia wojna, oraz możli-

¹⁾ Cecylia Ve t u l a n i, *Konserwacja zabytków w województwie olsztyńskim* (1 I 1953 — 30 XI 1955), *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn 1958, nr 3; Jerzy G o l a k o w s k i, *Prace konserwatorskie. Województwo olsztyńskie* 1953 — 1956, *Ochrona Zabytków*, 1957 nr 2.

wość dalszej dewastacji, jakiej dopuszczano się w czasie odgruzowania, postanowili objąć inwentaryzacją w pierwszym rzędzie miasta zabytkowe, w których prowadzi się akcję rozbiórkową. Inwentaryzacja urbanistyczna polegała przede wszystkim na tym, że sporządzano plan danego miasta i nanoszono wszystkie zachowane dotąd obiekty zabytkowe, choćby znajdowały się w jak najdalej posuniętej ruinie.

Szczególnie zwracano uwagę na zachowane fragmenty fortyfikacji miejskich, które najbardziej narażone były na zniszczenia w czasie likwidowania gruzów. Ponadto na planie miasta zaznaczono różnymi kolorami styl i wiek powstania budowli. Całość zaś zakreślono linią wyznaczającą strefę zabytkową, w obwód której wchodził cały układ urbanistyczny wraz z istniejącą zabudową w obrębie murów miejskich, jak również pas około 100 m szerokości wraz z fosami miejskimi liczony na zewnątrz od pierścienia murów obronnych. W tej formie opracowano 35 ośrodków historycznych, równocześnie wysyłając opracowanie do zainteresowanych władz. Dało to w efekcie niezmiernie usługi właśnie w omawianej akcji, gdyż plany te przedstawiały jasny i czytelny obraz zachowanych zabytków na terenie danego ośrodka. W ślad za opracowanym planem i realizowaną akcją rozbiórkową wchodził z wykonawstwem konserwator zabytków, zabezpieczając odgruzowane, będące w daleko posuniętych zniszczeniach mniejsze czy, większe fragmenty fortyfikacji miejskich.

Wspomnieć wypada, iż na ogólną liczbę miast i osiedli o charakterze miejskim, występujących obecnie na terenie woj. olsztyńskiego, 48 posiada znaczenie historyczne, w tym 30 ośrodków urbanistycznych, na terenie których do dziś zachowały się fragmenty fortyfikacji miejskich pochodzących przeważnie z XIV w.²⁾ Ufortyfikowane miasta w średniowieczu a zachowane do dziś, tworzą liczną grupę ośrodków o olbrzymiej wartości naukowej z punktu widzenia urbanistyki i fortyfikacji średniowiecznych.

Ośrodki posiadające duże znaczenie historyczne dla woj. olsztyńskiego w 90% zakładane były na prawie chełmińskim, co wywarło duży wpływ nie tylko na sposób zarządzania, ale na utworzenie się typu układu urbanistycznego, jak również fortyfikacji miejskich, którego wzorem niejednokrotnie było miasto Chełmno. Nie miejsce tu na historyczne przedstawianie sposobu zakładania miast, opisywanie różnych kształtów ulic, rynków i obwarowań. Wspomnę, że wszystkie te czynniki brano pod uwagę przy opracowywaniu wytycznych konserwatorskich dla zabezpieczenia fragmentów murów miejskich. Jako jedno z głównych zadań w latach sprawozdawczych Wojewódzki Konserwator Zabytków wytyczył sobie zabezpieczenie pierwotnej faktury murów przez zachowanie jak najwięcej autentycznych fragmentów, nierekonstruowanie i jak najczęstsze zabezpieczanie, dlatego to w latach 1957 -- 1959 objęto pracami 18 ośrodków z murami miejskimi³⁾.

W związku z tak szeroko zakrojoną akcją zabezpieczania zachowanych resztek fortyfikacji średniowiecznych (miejskich) pracownicy urzędu konserwatorskiego opracowali dla tych potrzeb kilkanaście zaleceń konserwatorskich dotyczących sposobu konserwacji. Zalecenia te polegały na opracowaniu historycznym danego ośrodka, a w szczególności sposobu i czasu powstania obwa-

²⁾ Są to następujące ośrodki historyczne: Bartoszyce, Barczewo, Biskupiec, pow. Iława, Bisztynek, Braniewo, Dąbrówno, Dobrze Miasto, Górowo Iławeckie, Jeziorany, Iława, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Lubawa, Morąg, Młynary, Miłakowo, Nidzica, Nowe Miasto, Orneta, Olsztyn, Ostróda, Pasiek, Pąsów, Pieniężno, Prabuty, Reszel, Sępólno, Susz, Zalewo.

³⁾ Braniewo, Dąbrówno, Dobrze Miasto, Jeziorany, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Lubawa, Morąg, Miłakowo, Nidzica, Nowe Miasto, Olsztyn, Olsztyn, Pąsów, Reszel, Sępólno, Susz.

rowań, następnie dokonano dokładnego opisu zachowanych ciągów czy fragmentów tych murów. W opisie tym podawano długość, szerokość i grubość muru oraz jego materiał budowlany; uzupełnieniem opisu była dokumentacja fotograficzna. Posiada to znaczenie nie tylko przy ustalaniu zaleceń konserwatorskich, ale również czysto naukowe, zważywszy, że co rok cenne fragmenty giną bezpowrotnie. Pragnę tu w formie niezmiernie skróconej wymienić inne prace budowlane przy ważniejszych obiektach zabytkowych.

Rok 1957 obejmował planem robót następujące obiekty: spichrz w Braniewie — ciekawy i charakterystyczny dla hanzeatyckiego miasta, obiekt pochodzi z XVIII w. Zbudowany na planie prostokąta w dolnej partii z cegły, górne zaś kondygnacje z tzw. pruskiego muru. Program robót konserwatorskich obejmował przede wszystkim wymianę drewnianych elementów konstrukcyjnych, uzupełnienie i częściową wymianę więźby dachowej oraz nowe pokrycie. Ten jedyny zachowany spichrz po zabezpieczeniu przekazany został cukrowni w Starym Polu, która dziś użytkuje go na swoje magazyny. Budynek barokowy, stanowiący fundację biskupa Teodora Potockiego przy ul. Botanicznej w Braniewie, zbudowany w 1713 r. Obiekt ten założony, na planie kwadratu z dziedzińcem pośrodku, parterowy, kryty dachem dwuspadowym. Zabytek ten świadczący o działalności Polaków na Warmii jest dla nas szczególnie ważny. Przeprowadzone prace ograniczyły się do położenia nowego stropu i całej więźby dachowej łącznie z pokryciem oraz wymianą stolarki okiennej, tak zabezpieczony obiekt w stanie surowym przekazano Prezydium MRN w Braniewie. Gotycki zamek w Reszlu, z połowy XIV w. którego budowę rozpoczyna biskup warmiński, Jan z Miśni (1350 — 1355), kończy biskup Henryk III Sorbom (1357 — 1375). Założony na kwadracie z dziedzińcem pośrodku, na wzniesieniu w pld.-wschodniej części miasta. Korzystał on też w dużej mierze z fortyfikacji miejskich, w których pierścień był włączony.

Początkowo prace konserwatorskie przeprowadzono przy zabezpieczeniu wieży narożnej oraz ganku obronnym od strony północnej. Po stwierdzeniu, iż na skutek dużej wilgoci w piwnicach i ciągłych zacieków mury dolnych partii zamku, jak również więźba dachowa zaatakowane zostały przez grzyba domowego w 1959 r., przystąpiono do pełnego odgrzybienia obiektu oraz wymiany pokrycia dachowego.

Poza omawianymi obiektami dokonano w 1957 roku szeregu prac zabezpieczających przy wielu innych obiektach, jak: wiatraku w Jankowicach, pow. Kętrzyn, starym pałacu i kaplicy św. Anny we Fromborku, baszcie w Nidzicy, baszcie „bocianiey” w Dobrym Mieście, mazurskiej chacie w Szczytnie, chacie w Leśnicy, Słoneczniku, pow. Morąg, wieży kościelnej w Drogozszach, ewangelickim kościele gotyckim w Górowie Iław., drewnianym kościele św. Barbary w Lubawie. Ponadto konserwator zabytków służył pomocą finansową lub pomocą w formie materiałów budowlanych dla szeregu parafii wykonujących roboty przy obiektach sakralnych. Ogółem pracami konserwatorskimi objęto w 1957 r. 43 obiekty zabytkowe wydając 2 500 000 zł.

W roku 1958 wykonano prace konserwatorskie przy 38 obiektach zabytkowych. Poważną pozycję, jak wspomniano wyżej, zajmowały obwarowania miejskie. Problem narastał w miarę odgruzowania i aktywizacji miast województwa. Ponadto przeprowadzono roboty zabezpieczające przy innych obiektach, w gotycko-renesansowej bramie miejskiej w Bisztyнку wymieniono stropy oraz stolarkę drzewianą i okienną. W szachulcowej kamienicy XVIII-wiecznej przy ul. Hożej w Lidzbarku Warm. dokonano całkowitej wymiany elementów drewnianych, jak i pokrycia dachu. W ten sposób udało się utrzymać częściowo zachowany oryginalny fragment zabudowy mieszkalnej przylegającej do obwa-

rowań miejskich, wciśniętej pomiędzy dwie baszty, gotyckie, adaptowane zresztą na cele mieszkalne.

Gotycki zamek zbudowany przez kapitułę warmińską w Pieniężnie pochodzi z początku XIV w. Spełniał on przez kilka wieków rolę obronnej rezydencji, która była siedzibą kanonika administrującego dobra kościelne i wchodził w skład biskupstwa warmińskiego aż do 1778 r. Usytuowany był w pin.-zachodn. narożu miasta, tworząc sprzężony z miastem system obronny. Zamek w ciągu wieków ulegał ciągłym przebudowom. Po zniszczeniu zamku przez Szwedów w 1625 r., przebudowano go w czterdziestych latach XVII w. w duchu pojawiającego się wczesnego baroku. W tej postaci zamek przetrwał do naszych czasów. Najciekawsze skrzydło zachodnie przez podjęciem robót było całkowicie zdewastowane. Prace zaplanowano na dwa lata: 1958 — 1959. Wykonano: uzupełnienie i wymianę więźby dachowej, wymianę zmuszających belek stropowych, przemurowano gzymsy koronujące i wzmocniono mury. Cały obiekt pokryty został nową dachówką, założono też rynny spustowe oraz zabezpieczono spływy szczytowe. Obiekt wykończony w stanie surowym przekazano Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pieniężnie. W ten sposób zamek uratowano od niechybnej zagłady.

Gotycki most w Reszlu ze względu na swoje przeznaczenie niezmiernie rzadki zabytek w Polsce, a nawet w Europie, zbudowany z kamienia polodowcowego i cegły, składa się z trzech kondygnacji i w formie swej żywo przypomina starożytne akwedukty. Na skutek braku konserwacji wstrzymano w 1957 r. ruch z uwagi na groźny stan techniczny zabytku. W 1958 r. na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków opracowano projekt zabezpieczenia i odbudowy, przystąpiono równocześnie do wstępnych prac zabezpieczających. Usunięto przede wszystkim nawierzchnię z kostki wraz z ziemią i gruzem zalegającym sklepienia. Ciężar ten powodował szkodliwe, nadmierne obciążenie sklepień i przyczyniał się do rozpierania ścian bocznych. Następnie po dokonaniu rozbiórki wychylonych z pionu fragmentów muru, przystąpiono do przemurowania i zabezpieczenia ścian nośnych. Dalsze roboty zaplanowano na rok następny.

Zamek krzyżacki w Węgorzewie wzniesiono w ostatnim dziesiątku XIV w. na planie prostokąta. W I połowie XVIII w. generał von Katt, przebudował zamek w stylu barokowym. Obecnie zachowany w murach magistralnych. Wnętrze odgruzowano i częściowo zabezpieczono na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej skrót WKZ). Pracownicy Konserwacji Zabytków w Gdańsku sporządziły inwentaryzację obiektu i opracowały założenia projektowe z przeznaczeniem na cele turystyczne.

Gotycki ratusz w Pasłęku zbudowany został na początku XV w. Fasadą zwrócony jest do ulicy Rynkowej. Założony na planie prostokąta z otwierającym się do ulicy dwuprzęsłowym podcieniem, nad nim ciekawe gwiaździste sklepienie. Ten jeden z nielicznych tego typu ratuszy po spaleniu w 1945 r. zasługiwał na odbudowę. W 1958 r. po wykonaniu pełnej dokumentacji przez Pracownię Konserwacji Zabytków (dalej skrót PKZ) — Warszawa, przewidującej po odbudowie i adaptacji umieszczenie bibliotek miejskiej i powiatowej, w 1959 r. przystąpiono do odbudowy i częściowej rekonstrukcji. Prace zaplanowano na trzy lata, w 1961 r. przewidziano adaptowany ratusz oddać do użytku.

Gotycki zamek w Szymbarku założony został na rzucie prostokąta, którego budowę rozpoczął w 1386 r. proboszcz Henryk ze Skarlina. Zamek w ciągu wieków był kilkakrotnie przebudowywany do potrzeb jego nowych właścicieli. Flankowany był 12 basztami o zróżnicowanej formie każda. Po spaleniu w 1945 r. popadł w zupełną ruinę. Dopiero w 1958 i 1959 r. nakładem WKZ

przystąpiono do odgruzowania, a w 1960 r. do właściwych prac konserwatorskich. W roku tym zabezpieczono wszystkie korony muru skrzydła płd.-wschodn. Wieża bramna otrzymała stały dach, wzmocniono też mury pod względem konstrukcyjnym, ze szczególnym uwzględnieniem bramy wjazdowej. Prace wykonywały PKZ Oddział Gdańsk. Jednocześnie zamek zabezpieczono przed ewentualną dewastacją przez zaangażowanie dozorczy oraz wykonanie wrót wjazdowych do bramy zamkowej, zamykając w ten sposób swobodny dostęp do wnętrza obiektu.

Na osobną uwagę w tych latach zasługuje konserwacja budownictwa drewnianego. Problemowi zabytków tego rodzaju budownictwa była poświęcona ogólnopolska narada zorganizowana w Olsztynie, na której stwierdzono szybki zanik budownictwa ludowego na Warmii, Mazurach i Powiślu. W związku z tym WKZ przewidział objęcie planem konserwacji większej liczby obiektów oraz dalszą rozbudowę Parku Etnograficznego w Olsztynku. Zakupiono i sprowadzono mazurską chatę z Gązwy, pow. Mrągowo, oraz drewniany młyn, wymieniano pokrycie dachowe. Wszystkie elementy drewniane zaimpregnowano. Ponadto zabezpieczono w 1959 r. podcieniową chatę w Jelonkach, Nowicy, w Różnowie, pow. Iława, karczmę w Małszewie. Jest to niezwykle ciekawy i rzadki obiekt tego typu w naszym województwie. Zabezpieczono też holenderski wiatrak w Bęsi, pow. Biskupiec, oraz wiatrak konstrukcji słupowej w Wodzianach, pow. Morąg.

Osobno należy podkreślić, że z uwagi na zgromadzone obiekty budownictwa drewnianego na terenie Parku Etnograficznego w Olsztynku została wykonana instalacja odgromowa przy wszystkich obiektach. Ponadto przeprowadzono naprawę pokrycia dachowego oraz drobne remonty bieżące. Niezależnie od omówionych, należy wymienić inne zabytki, przy których dokonywano zabezpieczeń w roku 1958. W gotyckim kościele w Beżławkach, pow. Kętrzyn, naprawiono dach, w kościele św. Andrzeja w Barczewie rozebrano przyległe mury poklasztorne. Odsłonięta elewacja kościoła wykazała liczne pęknięcia, co spowodowało, że w r. 1959 przeprowadzono prace mające na celu wzmocnienie konstrukcji obiektu. W barokowym kościele w Krośnie uzupełniono zniszczoną więźbę kopuły oraz latarni, całość pokryto blachą miedzianą. Dla zabezpieczenia innych partii zabudowy¹ dokonano remontu rynien oraz rur spustowych. W moście przed zamkiem w Lidzbarku Warm. wymieniono części konstrukcji drewnianej i nawierzchni mostu. W średniowiecznym zamku krzyżackim w Nidzicy wymieniono części więźby dachowej, uzupełniono pokrycie. W czternastowiecznej wieży byłego przedzamcza w Przemarku, pow. Morąg, uzupełniono i oszklono otwory okienne. W r. 1958 ogółem wydano z kredytów konserwatorskich sumę 4 mln 363 tys. zł.

Przystępując do omówienia wykonanych prac przy zabytkach w 1959 r., należy stwierdzić, że ogółem objęto planem konserwatorskim 32 zabytki. W roku tym kontynuowano konserwację miejskich murów obronnych, rozpoczętą w roku ubiegłym. Podjęcie tego rodzaju prac było podyktowane złym stanem technicznym tych zabytków oraz faktem przyszłej odbudowy miast, w których obręb zostaną włączone obwarowania.

Dokonano również poważnej pracy przy konstrukcyjnym zabezpieczeniu krzyżackiego zamku w Działdowie. Zamek, zbudowany w połowie XIV w., początkowo był siedzibą wójtów krzyżackich. Pierwotnie składał się ze skrzydła głównego, mieszkalnego, oraz murów kurtynowych wzmocnionych narożnymi basztami, otaczającym kwadratowy dziedziniec. Do dziś zachowane jest skrzydło główne i fragmenty murów kurtynowych. Elewacji od strony dziedzińca i ścianie szczytowej od strony wschodniej na skutek wyrwy w murze groziło

runięcie. Przede wszystkim zamurowano wyrwę w celu wzmocnienia konstrukcyjnego, następnie naprawiono pokrycie dachowe i zabezpieczono otwory wejściowe.

Rok 1959 był okresem, w którym kontynuowano przy wielu obiektach prace konserwatorskie, rozpoczęte w 1958 r. Ogółem w 1959 r. wydano 4 165 000 zł na prace zabezpieczające przy omawianych zabytkach.

Drugim poważnym zadaniem Oddziału Konserwatorskiego było zapewnienie wykonawstwa prac budowlanych konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, ujętych w planie na 1960 r.

Większość robót przyjęło i wykonało Przedsiębiorstwo Państwowe, Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział w Gdańsku. Przedsiębiorstwo to zostało powołane przez Ministra Kultury i Sztuki specjalnie do wykonywania robót przy obiektach zabytkowych. Aby umożliwić Pracowniom Konserwacji Zabytków rozpoczęcie robót przy obiektach, zgodnie z obowiązującymi przepisami Woj. Konserwator Zabytków zlecił w pierwszych dniach 1960 r. opracowanie niezbędnej dokumentacji przede wszystkim dla obiektów zabytkowych figurujących w planie robót na 1960 r.

Pracownie konserwacji zabytków wykonały dokumentacje dla następujących zabytków: bramy zamkowej w Braniewie (inventaryzacja fotograficzna, projekt zabezpieczenia i rekonstrukcji sklepienia); zamku w Szymbarku (inventaryzacja i projekt zabezpieczenia), zamku w Lidzbarku Warm. (projekt zabezpieczenia, projekt rekonstrukcji otworów okiennych, ponadto Woj. Biuro Projektów w Olsztynie wykonało inventaryzację, projekt instalacji elektrycznej dla zamku); murów obronnych w Pasłęku (inventaryzacja, opracowanie historyczne i projekt zabezpieczenia); wieży wodociągowej we Fromborku (projekt odbudowy z przeznaczeniem na dostrzegalnię astronomiczną); zamku w Nidzicy (opracowanie historyczne i wstępne fazy projektu odbudowy i adaptacji); kościoła parafialnego we Fromborku (inventaryzacja); kościoła św. Katarzyny w Braniewie (inventaryzacja i projekt zabezpieczenia w formie trwałej ruiny); ruin zamku w Kurzętniku (inventaryzacja fotograficzna i pomiarowa); kościoła w Rychnowie (inventaryzacja fotograficzna); wiatraku w Bęsi (inventaryzacja fotograficzna). Następnie podczas przygotowywania niezbędnej dokumentacji przystąpiono do prac budowlanych przy gotyckiej bramie zamkowej w Braniewie, pochodzącej z XIV w.; do dziś zachowała się jako jedyny fragment dawnego zamku biskupiego. Zamek zlokalizowany był w poł.-wsch. części Starego Miasta. Brama wjazdowa — murowana z cegły na rzucie kwadratu. W górnej kondygnacji zachowały się ciekawe ganki komunikacyjne oraz w północnej wnęce murowana piaskowcowa tablica przedstawiająca herb biskupa Szymona Rudnickiego. Wykonano rekonstrukcję sklepienia gwiazdźdźistego, nakrycie stropem klejnowskim oraz drewnianym, krytym papą. Zamurowano otwory okienne i zabezpieczono drzwiowe, uzupełniono wyrwy w elewacjach. Prowadzono także prace budowlane w kościele św. Katarzyny w Braniewie, którego budowę rozpoczęto od prezbiterium (1346 r.), kościół położony jest w południowej stronie Starego Miasta przy murze obronnym. Budowę kwadratowej wieży zakończono w dwudziestych latach XV w. Kościół trójnawowy, halowy z pięciobocznym wydzielonym prezbiterium. Wnętrze przeklepienie niegdyś sklepieniem gwiazdźdźistym wspartym na ośmiobocznych filarach. W 1945 r. kościół rozbito, brak sklepień, zachowały się tylko mury magistralne i fragment wieży. W 1960 r. całkowicie odgruzowano wnętrza do poziomu posadzki, uporządkowano przyległy teren, usunięto gruzy, zabezpieczono otwory wejściowe. Obiekt ten przewidziany jest do dalszej konserwacji w latach najbliższych z utrzymaniem jako trwałej ruiny. Warto wspomnieć, że

w trakcie odgruzowania odnaleziono niezmiernie wartościową brązową płytę nagrobną biskupa Pawła Legendorfa, połączony kielich oraz szereg innych cennych eksponatów, stanowiących przed spalaniem bogaty wystrój wnętrza. Eksponaty, te przekazano Muzeum Mazurskiemu. Prace konserwatorskie prowadzono też w kościele parafialnym we Fromborku. Kościół jest budowlą gotycką z ostatniej ćwierci XIV wieku, trójnawowy, halowy. Spalony został doszczętnie w 1945 r., zachowały się jedynie mury obwodowe, filary i fragmenty sklepień. Obok kościoła stoi kwadratowa drewniana dzwonnica z początku XVIII w. Przeprowadzono pełne odgruzowanie wnętrza kościoła, zamurowano otwory wejść bocznych, wstawiono wrota, zabezpieczono pozostałości sklepień nawy bocznej. Ponadto wolno stojąca drewniana dzwonnica została zabezpieczona przez uzupełnienie pokrycia dachowego.

W zamku krzyżackim w Kętrzynie z r. 1340, przebudowanym w XVII w., a spalonym w r. 1945, zachowały się mury magistralne oraz pierwotne sklepienie w pomieszczeniach piwnicznych. Zamek przewidziano do odbudowy w 1962 r. z przeznaczeniem na siedzibę muzeum regionalnego i biblioteki powiatowej. W związku z tym już w 1960 r. przeprowadzono pełne odgruzowanie wnętrza, zabezpieczono koronę murów oraz parapety otworów okiennych.

Zamek biskupi w Lidzbarku Warm., jeden z nielicznych tego typu zabytków doczekał się w ostatnich latach godnego wykorzystania swych wspaniałych sal na pomieszczenia okresowych wystaw, a w najbliższych latach znajdzie tu na stałe pomieszczenie Muzeum Warmińskie ze szczególnym uwzględnieniem postaci biskupa Ignacego Krasickiego. Nic też dziwnego, iż zgodnie z nakreślonym przez władze wojewódzkie programem rozwoju życia kulturalnego w Lidzbarku stworzono szczególnie warunki dla dokonywania niezbędnych prac konserwatorskich przy zamku. W 1960 r. wymieniono i ułożono nowy chodnik w krużgankach na parterze, uzupełniono sklepienia starej kuchni, zrekonstruowano otwory okienne w małym refektarzu (elewacja południowa), uzupełniono ubytki w sklepieniach, zamurowano wyrwy w otworach okiennych sal I piętra, wybielono ściany (przygotowanie sal do potrzeb wystawy) uzupełniono pokrycia dachu. Osiemnastowieczna oranżeria I. Krasickiego w Lidzbarku Warm. z braku konserwacji ulegała stopniowej dewastacji. Pierwszą pomoc otrzymała ze strony konserwatora zabytków poprzez przełożenie pokrycia dachowego, uzupełnienie i oczyszczenie rynien, zabezpieczenie otworów okiennych. Prezydium Pow. Rady Narodowej w Lidzbarku włączyło ją w swój plan robót remontowych na 1961 r. Po adaptacji oranżerii znajdzie w niej pomieszczenie Wydział Architektury i Budownictwa, Wydział Kultury oraz biblioteka.

Rok 1960 zamknął się sumą w wysokości 4 i pół mln zł, wydatkowaną bezpośrednio przez Woj. Konserwatora Zabytków. Zaznaczyć przy tym wypada, iż konserwator inwestuje w zabytki w oparciu o budżet centralny (Ministerstwo Kultury i Sztuki) i o budżet terenowy (Wydział Kultury PWRN w Olsztynie). Dużo, bo około 35%, za okres sprawozdawczy stanowi budżet terenowy.

Nie pełny byłby obraz wykonanych prac przy zabytkach w szczególności za ostatnie lata sprawozdawcze, gdyby chociaż z grubsza nie wspomnieć o robotach zabezpieczających, finansowanych bezpośrednio przez użytkowników czy też właścicieli obiektów zabytkowych.

Z budownictwa sakralnego wystarczy wymienić takie obiekty jak: kościół kolegiacki i barokowy w Dobrym Mieście, kościół św. Jana Chrzciciela w Orniecie, katedra w Olsztynie, barokowy klasztor w Św. Lipce, kościół św. Jerzego w Kętrzynie, gotycki kościół św. Jana w Bartoszycach, kościół św. Rocha

w Pieniężnie, gotycki kościół w Pasłęku, kościół św. Tomasza z XIV w. w Nowym Mieście i wiele innych.

Na osobną uwagę zasługuje obywatelski stosunek państwowych gospodarstw rolnych, w których to posiadaniu znajdują się w przeważającej większości pałace zabytkowe. Pałace te pochodzą przeważnie z XVIII wieku, zbudowane w stylu barokowym, w większości wypadków nie były wykorzystane w pełni i często ulegały dewastacji. W ostatnich latach Woj. Zarz. PGR wytypował kilkanaście najcenniejszych pałaców celem przekazania innym użytkownikom. Nowym sposobem wykorzystania pałaców jest użytkowanie przez różne przedsiębiorstwa, instytucje i inne zakłady pracy na cele wypoczynkowo-kolonijne⁴⁾. Ponadto poszczególne gospodarstwa przystąpiły same do robót remontowych, wiele też przygotowuje dokumentację, ujmując w swym planie wykonawstwo na najbliższe lata.

Nie pozostają też w tyle zarządy budynków mieszkalnych przy miejskich radach narodowych, które w ostatnich latach wydatnie przyczyniły się do utrzymania zabytkowych kamieniczek dzięki dokonaniu robót remontowych. Wymienić wypadnie Pasłęk, Działdowo, Nowe Miasto, Kurzętnik, Frombork, Orneta, Bartoszyce i inne.

Poza trudnym problemem, jakim jest właściwe użytkowanie i prace remontowe zabytków architektury, równie istotną sprawą jest konserwacja zabytków ruchomych. Zabytki ruchome nie zostały ujęte, jak dotąd, pełną ewidencją ze względu na brak ujednoczonych kartotek, których opracowania podjął się Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków i do ostatniego roku sprawozdawczego nie zaakceptował odpowiednich wzorów. Należy podkreślić, że zabytki te znacznie szybciej i łatwiej ulegają zniszczeniu. Inwentaryzacja zabytków ruchomych ze względu na inne pałace prace, niestety, musiała być prowadzona mniejszym nakładem sił i środków. Jak dotychczas konserwację niektórych zabytków ruchomych przeprowadzają PKZ na bezpośrednie zlecenie Ministerstwa Kultury i Sztuki. Typowane są oczywiście obiekty najcenniejsze. Pozostaje, niestety, szereg zabytków tego typu, rozrzuconych po zniszczonych zamkach, kościołach czy pałacach, które wymagają doraźnej zabezpieczającej pracy konserwacyjnej. Niestety, na tego rodzaju prace brak jest kredytów w budżecie terenowym.

Zorganizowanie pracowni naukowej dla potrzeb konserwacji zabytków ruchomych, choćby samych muzealiów z terenu naszych muzeów, jest bezwzględnie konieczne, gdyż stan zabytków ruchomych, wśród których znaj-

⁴⁾ Wykaz pałaców PGR przekazanych innym użytkownikom:

Marwał, pow. Ostróda	— Zakłady Wytwórcze Lamp Elektrycznych im. Róży Luksemburg w Warszawie.
Sorkwity, pow. Mrągowo	— Fabryka Traktorów „Ursus”.
Galiny, pow. Bartoszyce	— Radomska Fabryka Obuwia.
Gąsiorowo, pow. Ostróda	— M.P.R.B. Warszawa I.
Ponary, pow. Morąg	— Toruńska Fabryka Wodomierzy.
Sztynort, pow. Węgorzewo	— Warszawskie Przedsiębiorstwo Robót Wodno-Inżynieryjnych (obecnie w trakcie przekazania tego pałacu na rzecz kopalni „Jowisz”).
PGR Jańskowo, pow. Morąg	— Ministerstwo Obrony Narodowej.
PGR Więcki, pow. Węgorzewo	— Kopalnia i Elektrownia „Kaławski” w Węglińcu.
Wojtkowizna, pow. Olsztyn	— Dowództwo Garnizonu Olsztyn.
Wielewo, pow. Kętrzyn	— Ministerstwo Sprawiedliwości (na Zakład Penitencjarny).

duje się olbrzymia ilość relikwów polskości tych terenów, jest w stanie zagrożenia (np. niezwykle ciekawa polska snycerka zabytkowa w kościele pokatedralnym we Fromborku).

W latach sprawozdawczych z zakresu konserwacji zabytków ruchomych przeprowadzono prace przy: grupie rzeźby tryptyku gotyckiego w Rychnowie, późnogotyckim poliptyku z Fromborka. Wykonano prace zabezpieczające przy polichromii XV-wiecznej w absydzie kaplicy św. Anny we Fromborku, późnogotyckiej polichromii w małym refektarzu w zamku lidzbarskim oraz odkryto szereg scen figuralnych gotyckich w kościele św. Tomasza w Nowym Mieście, które równocześnie zakonserwowano. Swojego rodzaju problemem jest odbudowa miasta Fromborka, a w szczególności zabytków znajdujących się na tzw. Wzgórzu Kopernika. W okresie sprawozdawczym pierwszym większym wydarzeniem było poruszenie sprawy odbudowy Wzgórza Kopernika na ogólnopolskim zjeździe konserwatorów, zorganizowanym we Fromborku w 1957 r. przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie. Od tego czasu odbyło się wiele narad, posiedzeń, na których ciągle dyskutowano sposoby i potrzeby odbudowy. W celu ujednoczenia programu odbudowy i użytkowania zabudowań zespołu zabytkowego we Fromborku powstał Ogólnopolski Komitet Odbudowy Fromborka, na czele którego stanął prof. dr Władysław Kotarbiński.

Problem odbudowy Fromborka był też niejednokrotnie przedmiotem narad dyrektorów muzeów warszawskich z działaczami kulturalnymi Olsztyna w ramach współpracy Warszawa — Olsztyn. Wszystkie narady, poświęcone temu zagadnieniu, znalazły wstępne rozwiązanie w postaci zawarcia umowy między Ministerstwem Kultury i Sztuki a Politechniką Warszawską, która przystąpiła w 1958 r. do opracowywania dokumentacji (rekonstrukcji odbudowy i adaptacji samego Wzgórza Kopernika). Rozpoczęcie realizacji budowlanej przewidziano na rok 1961.

Osobną grupę zagadnień, wykonanych przez Zespół Konserwatorski poza pracami budowlano-konserwatorskimi, stanowi grupa spraw związana z działalnością popularyzacyjno-naukową, badawczą oraz ewidencyjno-porządkową w zakresie dokumentacji naukowej, technicznej, fotograficznej, inwentaryzacji zabytków nieruchomych i systematyką tych zbiorów.

Zanim przystąpimy do omówienia akcji inwentaryzacji zabytków nieruchomych, należy przypomnieć, iż Rząd Polski Ludowej, doceniając wartość i znaczenie pomników kultury narodowej, wydał w ostatnich latach szereg zarządzeń czy uchwał mających na celu właściwe wykorzystanie nie użytkowanych obiektów zabytkowych. W tym też celu Prezes Rady Ministrów w dniu 6 IV 1959 r. wydał zarządzenie nr 47 w sprawie powołania Komisji Rządowej do zagospodarowania obiektów zabytkowych.

Następne zarządzenie, nr 144 z dnia 13 VIII 1959 r. Urzędu Rady Ministrów, dotyczy sprawy powołania wojewódzkich komisji do zagospodarowania obiektów zabytkowych. PWRN w Olsztynie w oparciu o w/w zarządzenie uchwała nr XIX/163 z dnia 2 X 1959 r. powołuje Wojewódzką Komisję, w której skład wchodzi kierownicy najbardziej zainteresowanych wydziałów, jak Wojewódzki Komitet Planowania Gospodarczego, Wydział Gosp. Komunalnej, Kuratorium, Architekt, Woj. Wydział Finansowy, przewodniczący d/s turystyki, Wydział Kultury i Woj. Konserwator Zabytków jako sekretarz komisji. Do zadań omawianych komisji należy czuwanie nad należytym zagospodarowaniem obiektów zabytkowych i ich właściwym użytkowaniem.

W woj. olsztyńskim rozpoczęto akcję inwentaryzacji zabytków w drugiej połowie 1959 r. Celem ewidencji zabytków architektury było uzyskanie wyczerpujących informacji o zasobach zabytków architektury budownictwa

ze szczególnym uwzględnieniem: a) opisu technicznego, kubatury i stanu zachowania; b) rodzaju aktualnego użytkowania; c) rodzaju użytkowania postulowanego; d) rodzaju postulowanych zabiegów konserwatorskich; e) orientacyjnych kosztów postulowanych robót.

Takie zebranie materiału w formie arkuszy ewidencyjnych zbiorczych stanowiło podręczny operatywny materiał rzeczowy dla: a) przeprowadzenia weryfikacji zabytków; b) ustalenia kierunków ekonomicznego działania w zakresie zagospodarowania zabytków nieużytkowanych i zabytków niewłaściwie użytkowanych; c) opracowanie planów: perspektywicznego, okresowego i rocznych. Ewidencją zostały objęte wszystkie zabytkowe obiekty architektury, ważniejsze obiekty budownictwa ludowego, obiekty, które mają znaczenie dla historii techniki budowlanej, obiekty, związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi lub wybitnymi postaciami.

Sporządzone materiały ewidencyjne zabytków architektury stanowiły rzeczową podstawę do pracy komisji wojewódzkiej. Na polecenie tej komisji sporządzono wykazy wybranych obiektów zabytkowych, które przesłano do rad narodowych z prośbą o opinię i podanie konkretnych propozycji ich zagospodarowania. Po otrzymaniu opinii rad narodowych szczebla powiatowego obiekty te były rozpatrywane na posiedzeniach komisji wojewódzkiej. Niezależnie od tego, że materiały ewidencyjne były i są podstawą działalności komisji d/s zagospodarowania zabytków, zgromadzony materiał, złożony z kartotek i kart technicznych, został w 1960 r. przez pracowników Oddziału Konserwacji usystematyzowany w formę uporządkowanego zbioru. Następnie w oparciu o przeprowadzoną inwentaryzację przygotowano materiał do wydawania orzeczeń konserwatorskich na obiekty zabytkowe nie posiadające dotąd podstaw ochrony prawnej.

Poza tym wykonany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków spis zabytków nieruchomości województwa, zgodnie z art. 4 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 III 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz. Ust. nr 29, poz. 265), objął w zasadzie całość materiału zabytkowego woj. olsztyńskiego. W spisie uwzględniono wszystkie rodzaje zabytków nieruchomości występujących na terenie województwa, jak: założenia urbanistyczne, miejskie fortyfikacje obronne, zabudowa miast, ratusze, kościoły, kaplice, zamki, pałace, dwory, zabytki o przeznaczeniu gospodarczym i przemysłowym: spichrze, młyny, zajazdy, zabytki budownictwa ludowego: chaty, zagrody, wiatrak, budynki gospodarcze i inne.

Wszystkie te zabytki, łącznie z zachowanym wyposażeniem zabytkowym, podlegają zgodnie z art. 3 cyt. rozporządzenia ochronie prawnej. Zabytki nie uwzględnione w zał. spisie, na skutek braku pełnego rozeznania terenu, mogące ewent. występować na terenie województwa, podlegają także ochronie prawnej. Właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych w myśl art. 16 pow. rozporządzenia mają obowiązek utrzymania ich w należyтым stanie; zakres i sposób przeprowadzanych prac remontowych wymaga uprzedniego uzgodnienia z Woj. Konserwatorem Zabytków. W celu lepszego rozeznania wartości i stanu technicznego zabytków sporządzono wykazy z podziałem na grupy.

Do grupy pierwszej włączono zabytki o znaczeniu europejskim i wybitnym krajowym, pomniki kultury, charakteryzujące się najwyższą wartością artystyczną, historyczną lub kulturalną, jak: założenia urbanistyczne, średniowieczne fortyfikacje obronne miejskie, zamki, ratusze, kościoły, pałace, najwybitniejsze przykłady budownictwa regionalnego i in. Do drugiej — zabytki o dużej wartości artystycznej, historycznej lub kultu-

Tablica 1.
ZESTAWIENIE ILOŚCIOWE ZABYTKÓW Z WYSZCZEGÓLNIENIEM ICH RODZAJU

Lp.	Nazwa powiatu	Zam-ki	Założ.urbants.	Fortyf.miejskie	Bramy miejskie	Basz-ty	Ratu-sze	Kościóły	Pałace i dwory	Kamle-nice i domy mieszcz.	Spichrze	Kaplice	Wiatrak i młyny	Chaty	Obiekty gosp.	Mosty	Różne obiekty	Razem
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Bartoszyce		2	2	1	2	—	10	14	105	10	—	—	2	6	—	—	154
2	Biskupiec	2	4	3	1	1	1	22	11	175	6	14	6	24	8	2	2	282
3	Braniewo	3	5	3	—	5	2	40	9	47	3	8	—	—	4	—	5	134
4	Działdowo	1	2	—	—	—	1	10	3	57	1	—	2	11	1	—	2	91
5	Giżycko	2	2	—	—	—	—	6	1	47	—	—	10	1	1	—	—	70
6	Górowo	—	1	1	—	—	1	10	3	15	1	—	1	—	—	—	—	33
7	Ława	2	4	4	1	—	—	21	12	59	1	—	5	11	10	—	—	130
8	Kętrzyn	2	2	1	—	—	1	18	10	51	2	5	5	12	11	1	5	126
9	Lidzbark Warm.	1	2	2	1	2	—	24	6	103	1	15	6	—	2	—	3	168
10	Morąg	3	3	3	—	1	1	24	17	65	1	—	7	34	7	—	5	171
11	Mragowo	1	2	—	—	—	1	5	4	5	2	1	9	55	6	—	—	91
12	Nidzica	1	1	1	—	3	1	13	—	4	—	—	2	9	1	—	—	36
13	Nowe Miasto	3	3	2	2	1	—	23	2	143	—	4	4	102	1	—	4	294
14	Olsztyn	2	2	2	1	2	2	23	4	110	3	22	5	160	7	—	—	345
15	Ostróda	3	4	3	—	1	—	16	5	54	3	—	2	5	14	—	6	116
16	Pasłęk	1	2	2	2	1	1	20	12	25	—	—	1	59	5	—	—	131
17	Pisz	1	2	—	—	—	1	5	1	43	—	—	2	18	—	—	—	73
18	Szczytno	1	1	1	—	—	1	10	3	48	1	1	1	130	18	—	—	216
19	Węgorzewo	1	1	—	—	—	—	6	12	13	1	1	3	8	18	—	1	65
Razem:		30	45	30	9	19	14	306	129	1169	36	71	71	641	120	3	33	2726

ralnej, charakterystyczne dla regionu, posiadające znaczenie pamiątkowe. Zabytki pierwszej i drugiej grupy winny być przedmiotem szczególnie troskliwej opieki właścicieli, użytkowników i władzy terenowej w zakresie odpowiedniego użytkowania, systematycznej konserwacji i utrzymania w możliwie najlepszym stanie. Zabytki grupy trzeciej — to obiekty, które w następstwie zniszczenia, przebudowy lub niewłaściwego użytkowania utraciły większość wartości zabytkowych. Są to przede wszystkim obiekty budownictwa miejskiego, większość chat, obiektów gospodarczych, kaplice, dwory i in., charakteryzujące się złym stanem technicznym i nieodpowiednim użytkowaniem. Utrzy-

Tablica 2.
ZESTAWIENIE IŁOŚCIOWE ZABYTEKÓW Z PODZIAŁEM NA GRUPY

Lp.	Nazwa powiatu	Ogółem zabytków	W t ę m				Uwagi
			I grupa	II grupa	III grupa	IV grupa	
1	Bartoszyce	154	9	27	111	7	
2	Biskupiec	282	9	144	109	20	
3	Braniewo	134	30	68	25	11	
4	Działdowo	91	1	19	67	4	
5	Giżycko	70	—	16	48	6	
6	Górowo	33	—	12	16	5	
7	Ława	130	13	50	58	9	
8	Kętrzyn	126	10	35	74	7	
9	Lidzbark Warm.	168	17	43	102	6	
10	Morąg	171	20	76	68	7	
11	Mrągowo	91	—	24	51	16	
12	Nidzica	36	3	23	8	2	
13	Nowe Miasto	294	8	123	155	8	
14	Olsztyn	345	10	61	261	13	
15	Ostróda	116	24	33	53	6	
16	Pasłęk	131	16	61	52	2	
17	Pisz	73	—	23	45	5	
18	Szczytno	216	2	98	99	17	
19	Węgorzewo	65	3	22	34	6	
R a z e m:		2726	175	958	1436	156	

manie tych zabytków, właściwa opieka i niedopuszczenie do dalszego pogorszenia stanu technicznego winny być uwzględniane w jak najszerszym zakresie przez ich właścicieli i użytkowników. W grupie czwartej znalazły się zabytki, które w następstwie zniszczeń wojennych lub złego użytkowania zatraciły zupełnie wartości zabytkowe, znajdujące się w stanie zrujnowania lub ruiny, nie nadające się ze względów ekonomicznych do odbudowy lub zabezpieczenia. Są to w wielu wypadkach obiekty posiadające dużą wartość historyczną lub kulturalną. Przed dokonaniem rozbiórki obiekty te winny posiadać dokładną inwentaryzację pomiarową, fotograficzną i opisową oraz ewent. ekspertyzę techniczną. Dopiero po sporządzeniu i przedstawieniu powyższych materiałów konserwator może wydać zezwolenie na rozbiórkę.

Opublikowanie wykazu obiektów zabytkowych nieruchomości woj. olsztyńskiego w Dzienniku Urzędowym WRN zapewni z pewnością większą orientację i lepsze zrozumienie władz terenowych oraz właścicieli i użytkowników w ilości i jakości materiału zabytkowego oraz w możliwościach ich właściwego wykorzystania.

Oprócz omówionych prac urząd konserwatorski prowadził prace naukowo-badawcze. W 1959 r. zespół pracowników Woj. Konserw. Zabytków wykonał na zlecenie Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków inwentaryzację 11 miast naszego województwa⁵⁾. Opracowanie takie obejmuje badanie historii rozwoju miast, urbanistykę oraz wytyczne konserwatorskie. Największą uwagę poza historią danego miasta zwrócono na opracowanie planszy „wytycznych konserwatorskich”, na której oznaczono: a) ulice, które należy zachować w obecnym przebiegu oraz te, które przy porządkowaniu miasta należy przywrócić spod późniejszej zabudowy i zniekształceń; b) tereny dawnych obwarowań, które należy oczyścić z późniejszej zabudowy; c) obiekty zabytkowe do remontu i odbudowy; d) fragmenty zabytkowe do zabezpieczenia i adaptacji w nową zabudowę; e) obiekty, które wg uzasadnionych przypuszczeń konserwatora prawdopodobnie będą musiały ulec rozbiórce ze względu na zły stan techniczny; f) tereny przyszłych badań archeologicznych; g) granice ochrony obszaru zabytkowego, nie jest bowiem rzeczą obojętną, co powstanie w najbliższym otoczeniu zabytków (dlatego należy z góry przewidzieć rozszerzenie możliwości ingerencji konserwatorskiej poza obszar ściśle zabytkowy).

Tak przygotowane „wytyczne” jako zawierające elementy polityki konserwatorskiej były przedstawione Głównej Komisji Konserwatorskiej. Po przedyskutowaniu i zatwierdzeniu w trybie identycznym jak studia historyczno-urbanistyczne, opracowywane dla miast woj. olsztyńskiego przez PKZ-ty⁶⁾, dopiero po zatwierdzeniu komisji były wykorzystywane przez wydziały architektury w trakcie opracowywania planów perspektywicznych uporządkowania i rozbudowy miast. Ponadto pracownicy WKZ na zlecenie Wydziału Kultury PWRN przystąpili do opracowania katalogu zabytków powiatów województwa olsztyńskiego. Wydanie katalogu będzie ze względów propagandowych niezwykle pożyteczne. Zasiłgą zespołu konserwatorskiego jest założenie archiwum fotograficznego, ma to poważne znaczenie naukowe, a odnośnie wielu obiektów już archiwalne. Archiwum składa się z 4403 pozytywów i 3125 negatywów z perspektywą dalszego rozrostu.

W oparciu o przepisy prawne wydano 640 orzeczeń konserwatorskich o uznaniu za zabytek dla najwartościowszych obiektów zabytkowych naszego województwa. Ponadto na inwentaryzację pomiarową ruin przeznaczonych do rozbiórki Woj. Konserwator. Zabytków otrzymał kredyty z Prezydium WRN w wysokości 75 tys. zł z budżetu terenowego, z czego wykonano inwentaryzację ruin pałaców w Leginach i Pielach oraz kościołów w Głębocku, Pielach, Szalmi, Wyszkuwie, Kandytach, Stańkowie, ratusza w Pieniężnie, kanonii św. Ludwika i wieży czatowniczej we Fromborku oraz dla potrzeb bieżących zinwentaryzowano młyn w Kalbornie, wieżę wodociągową we Fromborku i chatę w Bogacku. Należy przy tym wspomnieć, że dzięki współpracy WKZ z politechnikami w Warszawie i Gdańsku przeprowadzone zostały inwentaryzacje budownictwa ludowego (w ramach praktyk wakacyjnych) następujących ośrodków:

⁵⁾ Barczewo, Bartoszyce, Górowo Iław., Miłomłyn, Morağ, Orneta, Orzysz, Pasym, Prabuty, Ryn i Zalewo.

⁶⁾ Studia dla miast: Braniewo, Bisztynek, Giżycko, Iława, Jeziorany, Kętrzyn, Lidzbark Warm., Miłakowo, Nidzica, Olsztynek, Pasłęk, Pieniężno, Szczytno, Węgorzewo.

a) pod kierunkiem prof. I. Tłoczka objęto inwentaryzacją „zagłębia” chat mazurskich w pow. Szczytno, w szczególności całą wieś Klon; b) prof. Markowski kierował inwentaryzacją na terenie pow. Pasłęk. Podkreślić należy, że wszystkie te inwentaryzacje zostały zakupione przez WKZ i znajdują się w archiwum dokumentacji naukowej, poza tym wykonano na zlecenie konserwatora szereg opracowań historycznych dla pojedynczych najwartościowszych obiektów architektury, a w szczególności tych, które były odbudowywane lub wchodzące w plan odbudowy. Opracowania takie są niezbędne w wypadku przystąpienia do przygotowywania dokumentacji technicznej.

Opracowania historyczne wykonują Pracownie Konserwacji Zabytków. Dla przykładu wymienię obiekty, które posiadają takie opracowania: pałac w Kamieńcu, pałac w Słobitach, zamek w Działdowie, ratusz i mury obronne w Pasłęku, zamek w Nidzicy, Pasłęku, Węgorzewie, pałac w Morągu, zabudowania pokolegiackie w Dobrym Mieście, baszta w Braniewie i szereg innych. Łącznie opracowania historyczne sporządzono dla 104 obiektów zabytkowych. Archiwum dokumentacji technicznej obejmuje 611 pozycji (są to różne fazy projektowe).

W zakresie propagandy zabytków i związanymi problemami ich ochrony Woj. Konserwator Zabytków zorganizował akcję propagandową w ramach „Tygodnia Ochrony Zabytków”, w tym czasie odbyły się konkursy i odczyty poświęcane zabytkom Warmii i Mazur. Wraz z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym rozpoczęto akcję werbowania społecznych opiekunów zabytków. W woj. olsztyńskim jest ponad 30 osób. Liczba ta jest wciąż jeszcze za małą. Do tradycji już weszło, że w ramach wspomnianego „Tygodnia” organizowane są zjazdy społecznych opiekunów, połączone z uroczystym wręczeniem nagród książkowych. Ponadto w celu przypomnienia społeczeństwu Warmii i Mazur o ich obowiązkach dotyczących społecznej opieki nad zabytkami wykorzystano możliwości kin, przy pomocy których wyświetlano przezroczą z hasłem propagandowym. Użyto stempla pocztowego o treści *Chrońmy zabytki kultury*. Następnie staraniem WKZ została zorganizowana w sali Muzeum Mazurskiego wystawa pt. *Ochrona zabytków Warmii i Mazur*. Wykorzystano też witryny, „Domu Książki”, przygotowując wystawę informacyjną o zabytkach. Woj. Konserw. Zabytków wydał również dwie publikacje poświęcone zabytkom regionu jak: folder pt. *Zabytki woj. olsztyńskiego* oraz przewodnik F. Klonowskiego pt. *Park etnograficzny w Olsztynku*.

W latach przyszłych przewiduje się rozszerzenie akcji propagandowej, która posiada duże znaczenie uświadamiające o potrzebie ochrony i wartości zabytków naszego województwa.

Na zakończenie sprawozdania za lata 1957—1960 pragnę podkreślić, że dzięki wydatnej pomocy Państwa, co przejawiało się zwiększeniem kredytów na ochronę zabytków i podjęciu szeregu zarządzeń w tej sprawie oraz dzięki większemu zainteresowaniu władzy terenowej i użytkowników zabytkami i rozwojowi świadomości wśród społeczeństwa, stan zabytków i właściwe ich wykorzystanie jest coraz lepsze. Zabytki stają się nierozzerwalną częścią krajobrazu, nastroju, dorobkiem kulturalnym i duchowym, składają się na rzeczywistość i widomą wartość naszych ziem.